

YOKSULLUKLA MÜCADELE POLİTİKALARI: 2000 SONRASI TÜRKİYE ÖRNEĞİ*

THE FIGHT AGAINST POVERTY: THE CASE OF TURKEY AFTER 2000

Arş. Gör. Tuğba TÜRK¹

Yrd. Doç. Dr. Hidayet ÜNLÜ²

ÖZET

Son yıllarda yoksulluk olgusunun küresel bir sorun haline gelmesi, araştırmacıların ve özellikle siyasi çevrelerin yoksulluğa ayrı bir önem vermesine neden olmuştur. Bu çalışmanın kapsamında öncelikle yoksulluğa dair yapılan tanımlar, yoksulluğa neden olan faktörler ele alınacaktır. Ardından Dünya’da ve Türkiye’de 2000 yılı sonrası yoksulluğun boyutu ve profili incelenecektir. Ardından Türkiye’de yoksullukla mücadele kapsamında belirlenen hedefler, uygulanan politikalar ve bu politikaların etkinliği değerlendirilecektir. Ayrıca milli gelir ve yoksulluğa dair veriler karşılaştırılarak, Türkiye’de GSYH’nin yoksulluk üzerindeki etkisi incelenecektir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, yoksul olan fertlerin sosyal politika uygulamalarına erişebilmesinde kolaylık sağlanması, kurum ve kuruluşların daha organize hareket etmesi ve daha işlevsel olması, bireylere düzenli gelir desteği sağlanması, ayrıca daha yapısal ve kapsamlı programlar geliştirilerek gelir elde etmelerinin sağlanması ve yoksulluğun önlenmesine ilişkin makro düzeyde politika ve programlar üzerinde yoğunlaşılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, Türkiye’de Yoksulluk, Yoksullukla Mücadele, Yoksullukla Mücadele Programları.

JEL Sınıflandırma Kodları: A10, I38.

ABSTRACT

The phenomenon of poverty has become a global issue, which has led researchers and especially political circles to specifically focus on poverty. Firstly, within the scope of this study, the definitions and causes of poverty will be examined. Then, the extent and profile of poverty in the world and in Turkey after the year 2000 will be examined. After that, the targets set to tackle poverty, the implemented policies and their effectiveness in Turkey will be evaluated. Additionally, the effect of GDP (Gross Domestic Product) on poverty in Turkey will be analyzed through a comparison of data regarding national income and poverty.

A general assessment concludes that paupers’ access to social policies should be facilitated, that the institutions and organizations should take action in a more organized manner and be more functional, that individuals should be provided with a constant income support, that there is a need to develop more structural and extensive programs in order to help individuals obtain an income, and that it is necessary to focus on macro-level policies and programs to prevent poverty.

Keywords: Poverty, Poverty in Turkey, Tackling Poverty, Anti-poverty Programs.

JEL Classification Codes: A10, I38.

* Bu makale, Yrd. Doç. Dr. Hidayet ÜNLÜ’nün danışmanlığını yaptığı SDÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde 2014 yılında Tuğba TÜRK tarafından hazırlanan “2000 Sonrası Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Politikaları” adlı Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

¹ Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, tugba.turk01@gmail.com

² Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, hidayetunlu@sdu.edu.tr

1. GİRİŞ

Yoksulluk çoğunlukla az gelişmiş ülkelerde görülse de, özellikle son yıllarda birçok gelişmiş ülkede de temel bir sorun haline gelmiştir. Az gelişmiş ülkelerde, bireylerin yaşamlarını sürdürebilecek kadar kaynak bulunmamakta ve bu ülkelerde açlıkla mücadele edilmektedir. Ancak gelişmiş ülkelerde düşük gelirli kesimler için gelir desteği, sağlık ve eğitim hizmetleri, işsizlik sigortası gibi uygulamalar getirilerek yoksulluğun etkisi azaltılmaya çalışılmaktadır.

Bu çalışmada, öncelikle Türkiye’de ve dünyada yoksulluğun genel görünümü incelenmektedir. Türkiye ve Dünyadaki yoksulluk profili incelenirken, yapılan araştırmalar neticesinde elde edilen veri ve bulgular kullanılmaktadır. Daha sonra Türkiye ve Dünyada yoksullukla mücadeleye yönelik uygulanan mücadele politikaları ve bu politikaların etkinliği ele alınmaktadır. Ayrıca, Türkiye’de milli gelir yoksulluk ilişkisi ve GSYH’de meydana gelen değişimlerin yoksulluğa etkisi de değerlendirilmektedir.

2. YOKSULLUK KAVRAMI

Yoksulluk çok boyutlu ve karmaşık bir kavram olduğundan net bir tanımını yapmak mümkün değildir. Yoksulluğun tanımı, türleri, nedenleri ve yoksullukla mücadele yöntemleri farklılık göstermektedir. Ayrıca yoksulluk kavramı, ülkelerin gelişmişlik düzeyine, toplum yapısına, hanehalkı özellikleri gibi birçok değişkene göre ayrı ayrı tanımlanabilmektedir. Yoksulluk sorununun küresel bir soruna dönüşmesi ve küreselleşmeyle birlikte daha görünür hale gelmesinden dolayı son yıllarda bu konuya daha fazla önem verilmeye başlanmıştır. Yoksulluk en genel tanımıyla, bireylerin yaşamlarını sürdürebilmesi için gerekli olan kaynak (gıda, su, giyecek, barınacak ev, sağlık hizmetleri ve güvelik gibi) ve gelire sahip olup olmaması olarak ifade edilmektedir (Oktik, 2008:25).

Yoksulluğun genel kabul görmüş bir tanımı olmadığından, yoksulluğun kavramsallaştırılması yönünde bazı tanımlar yapılmıştır ve kimin yoksul sayılacağına dair farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Yoksullukla ilgili kavramlar mutlak-görelilik yoksulluk, geçici-kronik yoksulluk, kırsal-kentsel yoksulluk, insani yoksulluk, yeni yoksulluk ve sosyal imkânlar yoksulluğu şeklinde sıralanmaktadır. Ancak bilimsel çalışmalarda en yaygın olarak kullanılan mutlak ve görelilik yoksulluk kavramlarından kısaca bahsetmek yoksulluk kavramlarının daha net anlaşılmasını sağlayacaktır.

Mutlak yoksulluk, hane ya da bireylerin yaşamlarını idame ettirebilmeleri için ihtiyaç duydukları minimum tüketim seviyesi olarak tanımlanmaktadır. Mutlak yoksulluk, bireylerin sadece temel gıda harcamalarını değil, bunun yanı sıra giyim, barınma, ısınma gibi ihtiyaçlarını da kapsayan geniş bir tanımdır (TÜİK, 2008:33).

Görelilik yoksulluk, farklı grupların elde ettiği mutlak gelir düzeyini ele almamaktadır. Görelilik yoksulluk mutlak yoksulluktan farklı olarak gelir ve refah dağılımındaki farklılıkları incelemektedir (Topgül, 2013:280). Yani, görelilik yoksulluğa göre yoksulluk sadece yaşamını idame ettirememesi durumu değildir (Yüce ve Özbek, 2006:63). Adam Smith görelilik yoksulluğu, temel ihtiyaçların karşılandığı halde kişisel kaynakların yetersizliğinden dolayı toplumun genel refah seviyesinin altında kalma ve topluma sosyal açıdan katılamama durumu olarak ifade etmektedir (Arpacıoğlu, 2011:63). Görelilik yoksulluk kavramı, bireylerin gelir dağılımındaki farklılıklarına odaklandığından, bir bölgedeki veya ülkedeki genel yaşam düzeyini ve eşitsizlikleri göstermesi açısından önemlidir (DPT, 2001:104).

3. YOKSULLUĞUN NEDENLERİ

Yoksulluğun nedenleri zaman içerisinde, siyasal/sosyal ve ekonomik gelişmeler karşısında değişiklik göstermektedir (Şenses, 2009:148). Yoksulluk kavramı çok boyutlu olduğu için yoksulluğun nedenleri de tek bir başlık altında ifade edilmemekte ancak genel olarak dört alt başlık altında incelenmektedir. Bunlar; demografik unsurlar, büyüme ve gelir dağılımı, sosyal dışlanma ve dışsal etmenlerdir.

3.1. Demografik Unsurlar

Çeşitli uygulamalı araştırmalara göre yoksulluk; nüfus baskısı, göç durumu, sağlık, eğitim, hanehalkının yapısı, işgücü yapısı vb. unsurlardan dolayı her bölgede (Doğu Asya ve Pasifik, Alt Sahra Afrika gibi), her ülkede hatta

her hanede farklı boyutlarda yaşanmaktadır. Bireylerin gelir durumunda belirleyici rol alan bu unsurların incelenmesi, yoksulluğun nedenlerini daha net ifade edebilmek açısından önemlidir.

- **Nüfus baskısı:** Yoksulluğu birçok yönden etkileyen faktörlerden biridir. Sanayileşmiş ülkelerde nüfus artış oranlarının uzunca bir süre çok düşük seviyelerde kalmasından dolayı, bu ülkelerde nüfus yapısının istikrarlı bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Az gelişmiş ülkelerin birçoğu ise, ağır bir nüfus baskısıyla ve buna bağlı olarak işgücü artışıyla karşı karşıya bulunmaktadır. Hızlı nüfus artışı, özellikle az gelişmiş ülkelerde önemli bir yoksulluk nedeni olarak kabul edilmektedir. Ayrıca nüfus baskısının, özellikle kentlerdeki yaşam koşullarını olumsuz yönde etkilerken, çevre tahribatına da neden olduğu belirtilmektedir. Öte yandan, yapılan bazı çalışmalarda, yoksulluğun yoğun olduğu ülkelerde, bebek ölüm oranlarının çok yüksek olması doğum oranlarının da yüksek olmasına neden olmakta ve yoksulluğun nüfus artışlarının sonucu olmaktan çok nedeni olabileceği belirtilmiştir (Şenses, 2009:152-157).
- **Eğitim:** Eğitim, yoksulluğu etkileyen diğer bir faktördür. Toplumun eğitim durumu, yoksulluk araştırmalarında yoksullukla yakından ilişkili bir unsurdur. Toplumda bireyin küresel anlamda bilgi, beceri ve niteliklilik ile donanımlı olup olmadığı gelir dağılımını etkileyen önemli unsurlardan biridir (DPT, 2001:64). Eğitim seviyesi yükseldikçe gelir seviyesinin yükselmesi yoksulluk ve eğitim arasındaki ters yönlü ilişkiyi de göstermektedir. Eğitim seviyesi yükseldiğinde hem işsiz kalma riski azalmakta ve hem de bireyin işsizlik durumunda tekrar iş bulma süresi kısalmaktadır (Çalışkan, 2007:208).
- **Sağlık:** Yoksulluğu etkileyen bir diğer faktör sağlıktır. Yoksulluk ve sağlık arasında doğrusal bir ilişki söz konusudur. Yoksul ailelerde çocuk sayısının daha fazla olması, maddi yetersizliklerden dolayı sürekli tedavi olamayan ailelerin hastalığının ilerlemesi, yoksul kesimin sağlık hizmetlerine erişiminin sınırlı olması gibi nedenler zaten yoksul olan kesimi daha da yoksul hale getirmektedir. Hanehalkının geçimini sağlayan yoksul bir bireyin hasta olması, tüm hanehalkında bir gelir kaybına neden olmaktadır. Ayrıca hastalanan bireyin tedavi masrafları da yoksul hanenin gelir düzeyini daha da aşağıya çekmektedir. Yetersiz beslenme, sağlıksız koşullarda yaşama, sürekli tedavi imkânından yoksun olma gibi nedenlerden dolayı yoksulların hasta olma riski hem daha fazladır, hem de yoksullar hastalığa karşı daha savunmasızdır (OECD, 2003:161).
- **Göç:** Yoksulluğu belirleyen diğer temel unsur göçlerdir. Yoksullukla göç arasındaki ilişki, tek boyutlu değerlendirilmeyecek bir ilişkidir. Toplumun değişik kesimleri, farklı nedenlerden dolayı göç eğiliminde bulunmuş olabilir. Yoksulluğun ne ölçüde kırdan kente göçlerin bir sonucu olduğu konusunda belli başlı iki tez vardır. Bunlardan ilki, kırsal kesimdeki yoksulların düşük gelir düzeyleri sonucunda kentlere itildiklerini, göçlerin kent-kır farklılıklarının büyüklüğüne bağlı olarak artacağını ve dolayısıyla yoksullaşma sürecine neden olduğu tezdır. İkinci tez ise yoksulluğu, göçü özendirmek bir yana, kısıtlayıcı bir unsur olarak görmektedir. Ayrıca kırsal alanda yaşayan topraksız/küçük toprak sahibi ve ücretle çalışan yoksulların göç maliyetini karşılama güçlükleri karşısında göçten en az faydalanan kesim olduğu belirtilmektedir (Şenses, 2009:161). Göçün özellikle az gelişmiş ülkelerde yoksulluğa neden olduğu ve yoksulluktan en çok etkilenen kesimin de göçmenler olduğu belirtilmektedir (Kaygalak, 2001:132).
- **Hanehalkı türü:** Çeşitli uygulamalı araştırmalarda hanehalkı türü, büyüklüğü, bileşimi ve hanehalkı içindeki bireylerin yaş ve eğitim durumları yoksulluk oranıyla ilişkilendirilmiştir. Hanehalkı büyüklüğü ve bileşimi yoksullukla yakından ilişkili olarak görülmektedir. Ancak yapılan yoksulluk araştırmaları hanehalkı büyüklüğü ile yoksulluk arasındaki ilişkinin netleşmediğini ortaya koymaktadır. Yoksulluğun bazı ülkelerde (örneğin, İngiltere) küçük hanehalklarında, bazı ülkelerde (örneğin, Brezilya ve Malezya) büyük hanehalklarında, diğer bazı ülkelerde (örneğin, Yunanistan) iki farklı uçta, yani hem küçük ve hem de büyük hanehalklarında şiddetli olduğu belirtilmektedir (Şenses, 2009:157).
- **İşgücü Piyasaları:** İşgücü piyasaları, hem gelişmiş ülkelerde ve hem de az gelişmiş ülkelerde yoksulluğu etkileyen bir unsur olarak görülmektedir. İşgücü piyasaları, yoksullukla yakından ilişkili olan, düşük eğitim düzeyi, ayrımcılık gibi kültürel ve sosyal etmenleri, hanehalkı büyüklüğü, bileşimi gibi “demografik” etmenleri başta olmak üzere doğrudan olmasa bile dolaylı olarak etkilemektedir. İşgücü piyasalarıyla yoksulluk arasındaki ilişki, işgücüne katılmayanlar, çalıştıkları halde yoksul olanlar ve işsizler olarak farklı kategorilerde ele alınabilir. İşsizlikle yoksulluk arasındaki ilişki büyük ölçüde işsizliğin durumuna bağlıdır. Bazı ülkelerde, işsizlerin çalışacakları iş konusunda seçici davranmaları söz konusu iken, diğer bazı ülkelerde ise, iş aradığı halde iş bulamayan ve özellikle resesyon dönemlerinde işini kaybeden yoksullar ve yoksulluğa aniden itilen kesimler mevcuttur. İşsizlikle yoksulluk arasındaki ilişkiyi etkileyen unsurlara,

işsizliğin süresi, işsizlik sigortası, düşük ücretler de eklenebilir. Ayrıca işgücü piyasalarının yoksullukla etkileşimi, farklı ülkelerde değişik şekillerde kendini göstermektedir (Şenses, 2009:164-170).

3.2. Büyüme ve Gelir Dağılımı

Ekonomide meydana gelen yüksek büyüme oranlarına rağmen işsizlik oranının yüksek oranda gerçekleşmesi araştırmaların büyüme-istihdam ilişkisine odaklanmasına neden olmuştur (Cömertler, 2012:1). Ortalama gelir düzeyi, ekonomik büyüme ve gelir dağılımı eşitsizliği yoksulluğu büyük ölçüde etkilemektedir. Özellikle az gelişmiş ülkelerde, bu unsurlar arasındaki ilişki daha net gözlenmektedir. Ancak büyüme, gelir dağılımı ve yoksulluk birbirleriyle yakından ilişkili kavramlar olduğundan, birlikte ele alınmaları daha etkili ve faydalı olacaktır. Öte yandan, büyüme ile yoksulluk arasındaki ilişkide bazı tartışma noktaları vardır. Birinci tartışma noktası, büyüme sürecinde gelir dağılımının ne yönde değiştiği yönündeki sorunları gündeme getirmiştir. Büyüme sürecinde, eşitsizliklerin arttığı gibi, düştüğü durumların da olabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Böylelikle, büyüme sürecinde yoksulluk düzeyinin gelir dağılımının ne yönde ve ne ölçüde değiştiğine bağlı olduğu göz önünde tutulmalıdır (Şenses, 2009:1).

3.3. Sosyal Dışlanma

Sosyal dışlanma ve yoksulluk sık sık birbiri yerine geçebilen veya aynı anlama gelebilen kavramlar gibi görünse de, sosyal dışlanma yoksulluğu da içine alan geniş ve karmaşık bir kavramdır. Bu açıdan bakıldığında sosyal dışlanma kavramı politik, kültürel ve sosyal boyutlarda da ele alınmalıdır. Genel anlamda sosyal dışlanma, bireyin sosyal etkinliklerin dışında kalması, piyasa ve sermaye birikim sürecinin dışında kalması ve ekonomik büyümeye yaptığı katkıdan adil bir şekilde faydalanamamasının bir sonucu olarak değerlendirilmektedir (Bölükbaşı, 2009:27).

Yoksulluğun sonucu olan yoksunluk ve sosyal dışlanma, toplumda sadece sonuçlar açısından değil, yani gelir dağılımı açısından değil, daha da önemlisi, toplumsal ve siyasal fırsatlar bakımından da eşitsizlikleri ortaya çıkarmaktadır. Bu eşitsizlikler de kendi kendini sürdürecektir bir şekilde yaygınlaşmaktadır (DPT, 2007:2).

3.4. Dışsal Etmenler

Bireylerin ve hanehalklarının yaşamlarında karşılaştıkları şoklar, yoksulluğa neden olan dışsal etmenler olarak nitelendirilmektedir. Geçimini tarım yoluyla sağlayan hanehalkının şiddetli bir kuraklık gibi doğal bir olay karşısında geçim kaynağını yitirmesi yaşanan birçok şoktan birisidir. Boşanma, terk, sürekli hastalık veya sakatlık gibi nedenlerle yaşanan şoklar da yoksulluk nedeni olarak belirtilmektedir (Şenses, 2009:171).

Kişilerin yoksulluk, temel eğitim/becerilerden yoksun olması ya da ayrımcılığa maruz kalarak toplumun dışına itilmeleri ve toplumsal hayata katılımlarının engellenmesi süreci de yoksulluğa neden olan bir diğer dışsal etmendir. Bu durum sosyal dışlanma olarak bilinmektedir. (T.C.Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, 2009:12). Nüfusun büyük bir kısmının işsiz ya da kayıt dışı istihdam edilmiş olduğu ülkelerde veya bölgelerde, yani hiçbir sosyal güvence ve sağlık sigortası olmadan bozulan sosyal güvenlik içinde yaşayan kesim, sosyal dışlanma riskine daha fazla maruz kalmaktadır (Adaman ve Keyder, 2007:84).

Dışsal etmenler arasında yer alan yerleşim yerinin özelliği de yoksulluğun bir diğer nedenidir. Bireylerin yaşadıkları fiziksel çevre yoksulluğu etkileyen bir etmendir. Ülke içinde bazı yerleşim yerleri, yoksulluğun özellikle yoğun olduğu yerleri oluşturmaktadır. Yoksulluğun belirli yerlerde yoğunlaşmasının nedenleri, doğal/iklimsel koşullar, altyapı, konut, istihdam olanakları, kamu hizmetlerinin miktar ve kalitesi şeklinde sıralanabilmektedir. Sanayileşmiş ülkelerde, çeşitli yoksulluk nedenlerinin etkili olduğu “yoğun yoksulluk yerleşim yerleri”, az gelişmiş ülkelerde de hem kırsal ve hem de kentsel alanlarda görülmektedir (Şenses, 2009:180).

4. DÜNYADA YOKSULLUK PROFİLİ

Yoksulluk dünya genelinde önemli sorunlardan birini oluşturmaktadır. Dünya Bankası (DB) ve UNDP başta olmak üzere uluslararası kuruluşların yayımlamış oldukları yoksulluk çalışmaları, yoksulluğun ülkelerde ulaştığı yüksek düzeyi daha net ifade etmektedir (DPT, 2001:104).

Günümüzde dünya nüfusunun %10'u toplam dünya gelirinin %70'ten fazlasını elde etmektedir. Yoksullukla birlikte ülkeler ve bölgeler arasındaki eşitsizliğin boyutları da giderek artış göstermektedir. Ortalama olarak yoksul ülkeler zengin ülkelere göre daha yavaş büyüme oranına sahip olduğu için ülkeler arasındaki gelir uçurumu

giderek derinleşmektedir. 1960 yılında en zengin 20 ülkenin geliri, en fakir 20 ülkenin gelirinden 18 kat fazla iken, 1995'te bu oran 37 kat ile iki katına çıkmıştır. İnsanlığın dörtte birini oluşturan sanayileşmiş kesim, dünya zenginliğinin %85'ine sahiptir. DB, 1990-2030 (2030 tahmini rakam olarak verilmektedir) dönemine ait yoksulluğun bölgelere dağılımına ilişkin araştırmalar yapmıştır. Birleşmiş Milletler, IMF, OECD ve DB'nin Raporu'na göre, uluslararası kalkınma hedeflerinin önceliği; yoksulluğun 1990-2015 yılları arasında yarı yarıya azaltılmasıdır (Erdoğan, 2003:178). DB araştırmasının neticesinde, günde 1 \$, 1,25 \$ ve 2 \$'dan az gelire yaşayan insanları yoksul olarak kabul etmiştir (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011:64). Bu çalışmada sadece 1,25\$'dan daha az gelire yaşayan yoksulluk verileri incelenecektir.

Tablo 1. Günde 1,25\$'dan Daha Az Gelirle Yaşayan Nüfus Sayısı (2005 SGP)*

Bölge	1990	2005	2008	2010	2011	2015	2020**	2030**
D. Asya ve Pasifik	957,1	324,1	272,3	207,1	160,8	86,4	31,3	2,5
Avrupa ve Merkezi Asya	7,1	6,0	2,0	2,9	2,3	1,3	0,8	0,3
Latin Amerika ve Karayipler	52,7	41,0	31,0	28,3	27,6	26,8	24,8	21,7
Ortadoğu ve Kuzey Afrika	13,1	9,0	6,5***	5,5***	5,6***	7,3	7,0	10,3
Güney Asya	603,2	589,0	532,7	465,7	399,0	310,6	249,6	42,5
Alt Sahra Afrika	287,1***	399,1	406,8	416,4	415,4	403,2	382,9	334,6
Toplam	1.920,1	1.368,1	1.251,4	1.125,4	1.010,7	835,5	696,4	411,8

Kaynak: Worldbank, 2014/2015: Global Monitoring Report:19

* 2005 yılı satın alma gücü paritesine göre hesaplanmıştır.

** Tahmini değer

*** Bölge nüfusunun %50'sinden daha aزیyla anket yapıldığından rakamlar geçicidir.

DB 1981-2001 yılları arasında açlık sınırını 1\$ olarak baz alırken, 2005-2030 yıllarında 1,25\$ baz alınmıştır. Bu verilere göre 1990 yılından itibaren yoksul nüfus sayısında genel olarak bir azalış görülmektedir. 1990 yılında toplam yoksul sayısı 1 milyar 920 milyon iken 2030'da bu rakamların 411 milyona düşeceği tahmin edilmektedir. Ancak Alt Sahra Afrika bölgesi ve Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinin yoksulluk oranında düzenli bir azalış söz konusu değildir. Hatta yoksul nüfus sayısı artışının en fazla görüldüğü bölge Alt Sahra Afrika'sıdır. Doğu Asya ve Pasifik, daha sonra da Güney Asya bölgeleri ise yoksul nüfus sayısındaki en önemli azalmanın olduğu bölgelerdir. Doğu Asya ve Pasifik Bölgesi'nde 1990 yılında 957,1 milyon olan yoksul sayısının 2030'da 2,5 milyona düşeceği, Güney Asya'da da 1990 yılında bu rakam 603,2 milyon iken 2030 yılında 42,5 milyona düşeceği öngörülmektedir. Alt Sahra Afrika'sında ise tam tersi bir durum söz konusudur ve 1990'da 287,1 milyon insan açlık sınırında yaşamakta iken bu sayı sürekli artış göstermiş ve 2011 yılında 415,4 milyona çıkmıştır. Latin Amerika ve Karayipler ile Avrupa ve Merkezi Asya'da yoksul sayılarının düzenli olarak azalmakta iken, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da 2030 yılında yoksul sayısının artacağı tahmin edilmektedir.

Genel olarak yoksullukla mücadelede bazı iyi gelişmeler kaydedilmiş olmasına rağmen küresel boyutta yoksulluk olgusu varlığını devam ettirmektedir (Uzun, 2003:159). Son yıllarda yaşanan ekonomik şoklar, gıda güvensizliği ve iklim değişikliği gibi faktörler de bu süreçte birer tehdit unsuru oluşturmaktadır (World Bank, 2015).

5. TÜRKİYE'DE YOKSULLUK PROFİLİ

Yoksulluk Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülkede en önemli sorunlardan biridir (Taş ve Özcan, 2012:427). 1980 yılından itibaren Türkiye, önemli bir yapısal dönüşüm sürecine girmiştir. 24 Ocak 1980'de uygulamaya konan yeni ekonomi programı ile ekonomik ve toplumsal yapıda köklü bir değişim yaşanırken 1990'lı yıllarda yaşanan krizler sonrasında ekonomi küçülmüş, işsizlik artış göstermiştir. Küreselleşmeyle birlikte, neo-liberal politikalar ve ekonomik krizlerin de etkisiyle ülkede gelir dağılımı bozulmuş, toplumsal kesimler arasındaki uçurum derinleşmiş ve yoksulluk daha belirgin hale gelmiştir. Böylece Türkiye, gelirin nispeten eşit dağıldığı bir ülke olmaktan ziyade, zengin ile yoksul arasındaki farkların çok fazla arttığı bir ülke olmuştur (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011:68). Türkiye'de uygulanan ekonomik ve sosyal politikaların başarısızlığı, yoksulluk sorununu gittikçe artırmakta ve geçekondularda yaşayan bireyler yanında aile kurumları ve toplumun tamamı bu olumsuz koşullardan etkilenmektedir (Gerşil ve Yeşilyurt, 2014:4).

Türkiye'de yapılan yoksulluk sınırı ve yoksul oranını belirlemeye yönelik çalışmalarda, veri kaynağı olarak Türkiye İstatistik Enstitüsü tarafından düzenlenen "Hanehalkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketleri" kullanılmaktadır (Erdoğan, 2003:178). Ancak Türkiye'de yoksulluğun boyutlarını ölçmeye yönelik çalışmalar son yıllara dayanmakta ve bunların sayıca çok sınırlı olduğu görülmektedir. 2002 yılında yapılan Hanehalkı Bütçe Anketi ile birlikte Türkiye'de ilk kez yoksulluk sınırı ve oranı resmi olarak açıklanmıştır. TÜİK'in çalışmalarında, sadece satın alma gücü paritesine göre kişi başı dolar cinsinden yoksulluk oranları tahmin edilmektedir.

Tablo 2. Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fert Yoksulluk Oranları

Yöntemler	Fert Yoksulluk Oranı (%)											
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2001	2011	2012	2013
TÜRKİYE												
Kişi başı günlük 2,15 \$'ın altı*	3,04	2,39	2,49	1,55	1,41	0,52	0,47	0,22	0,21	0,14	0,06	0,06
Kişi başı günlük 4,3 \$'ın altı*	30,30	23,75	20,89	16,36	13,33	8,41	6,83	4,35	3,66	2,79	2,27	2,06
KENT												
Kişi başı günlük 2,15 \$'ın altı*	2,37	1,54	1,23	0,97	0,24	0,09	0,19	0,04	0,04	0,02	0,02	0,02
Kişi başı günlük 4,3 \$'ın altı*	24,62	18,31	13,51	10,05	6,13	4,40	3,07	0,96	0,97	0,94	0,60	0,64
KIR												
Kişi başı günlük 2,15 \$'ın altı*	4,06	3,71	4,51	2,49	3,36	1,49	1,11	0,63	0,57	0,42	0,14	0,13
Kişi başı günlük 4,3 \$'ın altı*	38,82	32,18	32,62	26,59	25,35	17,59	15,33	11,92	9,61	6,83	5,88	5,13

Kaynak: TÜİK, 2014.

*1\$'ın SGP üzerinden TL karşılığı olarak ilgili yılın cari değerleri kullanılmıştır.

TÜİK' in 2013 yılında yaptığı yoksulluk çalışmasına göre, gıda yoksulluğunun ve uluslararası karşılaştırmalarda kullanılan kişi başı günlük 1\$, 2,15 \$ ve 4,3 \$ olarak belirlenen yoksulluk sınırlarının altında kalan kişilerin oranlarının azaldığı tespit edilmiştir. Bu verilere göre, 2006 yılı itibariyle geliri kişi başı günlük 1\$'ın altında olan fert bulunmamaktadır. Bu sonuç, Türkiye'de bu yıldan itibaren aşırı yoksulluğun olmadığını ifade etmektedir. 2013 yılında Türkiye'de, kişi başına günlük olarak Satın Alma Gücü Paritesi (SGP)'ye göre 2,15 \$'ın yoksulluk eşiği olarak temel alınmasıyla yoksul fert oranı %0,6'ya gerilemiştir. Bir önceki yıl aynı ölçüte göre değerlendirildiğinde yoksulluk oranının aynı kaldığı görülmektedir.

Uluslararası yoksulluk çalışmalarında kullanılan ölçüt olan 2,15 \$ ve 4,3 \$'ın aslında değer olarak birbirine olan oranı 2 iken, bir başka ifade ile 4,3 \$'ın 2,15 \$'lık yoksulluk eşiği değerinin iki katı kadarken, Türkiye genelinde yoksul fert oranına yapmış olduğu etki dikkati çekmektedir. Yoksulluk eşiğinin ülke genelinde 4,3\$ olarak alınması durumunda yoksul olan fert oranı 19,93 kat artış göstermektedir. Bu sonuca göre ülkemizdeki fertlerin %2,65'inin günlük olarak yapmış olduğu harcamanın 4,3 \$'ın altında olduğunu söylemek de mümkündür (Gerşil ve Yeşilyurt, 2014:4-5). 2013 yılında, 2002 yılından bu yana gözlemlenen eğilimin hala geçerliliğini koruduğu ve günlük SGP' ye göre 2,15 \$'ın baz alındığı yaklaşıma göre kırsal kesimdeki yoksulluk oranı kentsel kesim yoksulluk oranından çok daha yüksektir. Ancak günlük yoksulluk eşiği 4,3\$ olarak alındığında, kırsal kesimdeki yoksul fert oranı ile kentsel kesimdeki yoksul fert oranı arasında daha az fark olduğu gözlenmektedir. Buna göre, kentsel kesimde her on bin kişiden ikisinin günlük harcaması 2,15\$'ın altında iken, kırsal kesimde her bin kişiden 4'ünün günlük harcaması 2,15\$'ın altındadır. Yoksulluk eşiğinin SGP' ye göre 4,3 \$'a çıkarıldığında ise, kentsel kesimde her on bin kişiden 9'unun günlük harcaması, kırsal kesimde de her yüz kişiden 6'sının günlük harcaması 4,3 \$'ın altında olduğu görülmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, yoksulluğun Türkiye’de özellikle kırsal kesimde belirgin olduğu gözlenmektedir. Türkiye’de yoksulluğu etkileyen birçok unsur bulunmaktadır. Hanehalkı türü, fertlerin yaşı, cinsiyeti, eğitim durumları, çalıştıkları sektör gibi etmenler de göz önünde bulundurulması gereken diğer unsurlardır.

Türkiye’de yoksullukla ilgili yapılan araştırmalar 2000’li yıllardan itibaren TÜİK’ in yaptığı yoksulluk araştırmaları hız kazanmış ve 2000’li yıllardan itibaren resmi veriler açıklanmaya başlamıştır. Dolayısıyla Türkiye’deki yoksullukla mücadele politikalarını özellikle 2000’li yıllardan itibaren incelemek daha etkin sonuçlar elde edilmesini sağlayacaktır.

6. DÜNYADA YOKSULLUKLA MÜCADELE POLİTİKALARI

Dünyadaki yoksullukla mücadele kapsamında ülkelerin kendi konumları çeşitli roller üstlense de bazı uluslararası kuruluşlar da bu alanda önemli çalışmalar yapmaktadır. Bunlara örnek olarak Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler, IMF, OECD gösterilebilir. Bu kurumlardan belli başlılarının kısaca rolleri şu şekildedir:

- **Dünya Bankası’nın Rolü:** Uluslararası alanda Dünya Bankası, kuramsal anlamda yoksulluğun önlenmesiyle ilgilenen ve yoksullukla mücadele programı konusunda ağırlık veren bir kurumdur (Uzun, 2003:84). Dünya Bankası’nın, yoksulluğun engellenmesinde etkin olabilmek için; ekonomik büyüme, ekonomik büyümenin yoksul kesim için avantajlı hale getirilmesi, sivil toplum kuruluşlarının etkinliğini artırma, çevreyi koruma ve ilgili ülkenin Dünya Bankası’na olan borçlarını düzenleme gibi temel konularda çalışmaları bulunmaktadır (Açıkgöz ve Karagül, 2014:202).
- **IMF’nin Rolü:** IMF ve Dünya Bankası özellikle, üst üste yaşanan finansal krizlere yönelik ekonomik politikalar geliştirmeye başlamışlardır (Öztürk, 2002:110). IMF ve Dünya Bankası, Ağır Borç Yükü Altındaki Yoksul Ülkeler (HIPC) Girişimi ve Çok Yönlü Borç Hafifletme Girişimi (MDRI) gibi projelerle de, borç yükü en ağır olan yoksul ülkelerin borç yükünü hafifletmek için çalışmalar yapmaktadırlar. Böylece, borç sorunu olan ülkelerin sorunları daha fazla büyümeden, bu ülkelerin ekonomik kalkınmayı sağlaması amaçlanmaktadır (Uluslararası Para Fonu, 2014).
- **Birleşmiş Milletler (BM)’in Rolü:** Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı’na göre yoksulluk, insan yaşamını sürdürebilmek için gerekli olan temel ihtiyaçların karşılanmasından ziyade, sağlık, özgürlük, kendine güven, saygınlık gibi insani gelişme için gerekli olan fırsatlara ulaşamama durumudur (Tireli, 2009:131). BM yoksullukla ilgili birçok kuruluşla da işbirliği içerisindedir. BM Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), BM Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF), Dünya Sağlık Örgütü (WHO), BM Nüfus Fonu (UNFPA) BM’nin ortak çalışmalar yürüttüğü kuruluşlardan bazılarıdır (Ekonomik ve Sosyal Kalkınma, 2014).
- **Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD):** OECD, sosyal politikalarda istihdam garantisi, emekli maaşı, çocuk ve engelli ödeneği, kırsal kesimlerde ekonomik büyümenin teşvik edilmesi gibi konular üzerinde çalışmalar yapmaktadır. Bu çalışmaların da, hükümetler, uluslararası kuruluşlar, vakıflar, STK’lar ve özel sektörlerle ortaklaşa çalışması gerektiğini belirtmektedir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2014).
- **Mikro Kredi Uygulamaları:** Mikro kredi, resmî finans kuruluşlarından faydalanamayan yoksul ailelerin istihdama katılmaları ve çok küçük işletmesi olan bireylerin işletmelerini büyütmelerine yardımcı olmak için, çok küçük miktarlarda kredi (mikro kredi) verilmesidir. Ayrıca, çok yoksul kişilere finansal yardımda bulunarak istikrarlı olmaları amaçlanmaktadır. Bankaların aksine, mikro kredi kuruluşları müşterilerine teminatsız kredi vermektedir. Verilen kredilerin ise sıkı bir şekilde takibi yapılmakta ve müşterilere finansal ve teknik anlamda öneriler verilmektedir (DPT, 2007:25).

7. TÜRKİYE’DE YOKSULLUKLA MÜCADELE POLİTİKALARI

1980 sonrası Türkiye’de yaşanan değişim süreciyle birlikte uygulanan yapısal değişim politikaları ekonomik yapıyı da yeniden şekillendirmiştir. Ekonomik yapı ithal ikameci yapıdan dışa açık ihracata dayalı büyüme olarak değişim göstermiştir. 1980’li yıllardan 2000’li yıllara kadar ise ekonomik krizler yaşanmış, yüksek kamu açıkları ile karşılaşmış ve yüksek enflasyon sorunları yaşanmıştır. Ayrıca işsizlik ve gelir dağılımındaki eşitsizlikler bu dönemin diğer önemli sorunlarını oluşturmaktadır.

Türkiye’de birçok sosyal yardım türü vardır ve bu yardımlar birden çok sosyal yardım kurumları tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu kurumlar; Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu kapsamında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları, Sağlık Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Sosyal Güvenlik Kurumu, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu şeklinde sıralanmaktadır.

- **Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu:** Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu (SYDTF), 14.06.2014 tarihinde 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu ile kurulmuştur. Türkiye’nin en önemli sosyal yardım kuruluşu olan Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, hem yurt genelinde gerçekleştirdiği yardım faaliyetleri ile sosyal güvencesi olmayan yoksul, kimsesiz, muhtaç ve düşkün vatandaşların ve hem de istihdam odaklı mesleki eğitim ve proje destekleri ile işsiz, eğitimsiz vatandaşların devletin sosyal sorumluluklara ilişkin sosyal sorumluluklarını üstlenmektedir (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2015). Sosyal Riski Azaltma Projesi (SRAP) ise, Türkiye’de düzenli bir nakit sosyal yardım sisteminin yerleştirilmesi hedeflenmektedir (DPT, 2007:30). Fonun gelirleri, bütçeden ayrılacak kaynakların yanı sıra gelir ve kurumlar vergisi, trafik cezaları ve RTÜK reklam gelirlerinden sağlanan kesintilerden oluşmaktadır. Fondan eğitim ve çeşitli projeler için aktarım yapıldığı gibi kırsal alanı geliştirmeye yönelik çalışmalar için de destekte bulunmaktadır (Yıldırım ve Doğan, 2012:12). SYDTF, ayrıca, 2001 yılında yürürlüğe giren ve yaşanan ekonomik krizin yoksul aileler üzerindeki etkilerini azaltarak bundan sonraki olası durumlarda benzer risklere karşı mücadele etme kapasitelerini artırmayı hedefleyen Sosyal Riski Azaltma Projesi’nin de uygulayıcı kuruluşudur (Altay, 2005:173). Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü’nün sağladığı sosyal yardımlar arasında; aile yardımları, eğitim yardımları, özel amaçlı yardımlar, özürllü yardımları ve sağlık yardımları vardır.
- **Aile Yardımları:** Aile yardımları arasında, barınma, gıda, yakacak yardımları bulunmaktadır. Barınma yardımları, oturulmayacak kadar eski, bakımsız ve sağlıksız evlerde yaşayan muhtaç vatandaşlara evlerinin bakımı için aynı ve nakdi yardımlar şeklinde ifade edilmektedir. Gıda yardımları kapsamında ise, ekonomik ve sosyal yoksunluk içinde bulunan vatandaşların temel ihtiyaçlarının karşılanması için üçer aylık periyotlarla yılda 4 defa Fon’dan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarına kaynak aktarılmaktadır. Aile yardımlarından bir diğeri ise, yakacak yardımlarıdır. İhtiyaç sahibi ailelere bedelsiz kömür yardımını içeren yakacak yardımları 2003 yılından itibaren Türkiye Kömür İşletmeleri tarafından ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmaktadır (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2015).
- **Eğitim Yardımları:** Eğitim materyali yardımı, özürllülere yönelik yapılan yardımlar, şartlı yardım transferleri eğitim yardımları, taşınmalı eğitim yardımları ve yükseköğrenim bursu eğitim bursları arasında yer almaktadır. Eğitim materyali yardımları kapsamında, dar gelirli ailelerin çocuklarının önlük, çanta ve kırtasiye gibi okul ihtiyaçları Fon tarafından karşılanmaktadır. Her eğitim-öğretim yılının başlangıcında dar gelirli ailelerin ilk ve ortaokulda okuyan çocukları için eğitim yardımları yapılmakta, okul araç-gereçleri (önlük, çanta, kırtasiye) gibi okul ihtiyaçlarının karşılanması için SYDTF’ den Vakıflara, yörenin nüfusu, sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi göz önünde bulundurularak kaynak aktarımı yapılmaktadır. Yani, yoksul öğrencilerin eğitiminin sağlanabilmesi için, bu öğrencilere burs verme yoluna gidilmiştir (Gül, 2008:188). Çocukların okula devam etmeleri şartıyla, “Şartlı Eğitim Yardımı” yapılmaktadır. Kız çocuklarına yapılan yardım miktarı erkek çocuklarına yapılan yardım miktarından daha yüksektir (SYDGM, 2012: 24). 2003-2004 eğitim-öğretim yılından itibaren kaynağı Fon’dan aktarılacak suretiyle Milli Eğitim Bakanlığı tarafından ilköğretim öğrencilerinin kitapları ücretsiz verilmeye başlamıştır. Yine özürllülere yapılan eğitim yardımları da eğitim yardımları kapsamındadır. Özel Eğitime Gereksinim Duyan Öğrencilerin Okullara Erişiminin Sağlanması için Ücretsiz Taşınması Projesi, MEB Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Özürllü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü ve SYDGM işbirliği ile 2004-2005 eğitim öğretim yılından beri uygulanmaktadır. Proje kapsamında özel eğitime gereksinim duyan öğrencilerin okullara erişimi ücretsiz olarak sağlanmaktadır. Taşınmalı eğitim ve yükseköğrenim bursları da eğitim yardımları kapsamında Fon’dan sağlanmaktadır (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2015).
- **Özel Amaçlı Yardımlar:** Aşevi ve afet destekleri özel amaçlı yardımlar kapsamındadır. İşsizliğin ve yoksulluğun en yoğun olduğu yerlerde vatandaşlara günlük yemek verilmektedir. Ayrıca doğal afet, terör, yangın gibi durumlara maruz kalan vatandaşlara çeşitli yardımlar yapılmaktadır. Kurban Bayramı öncesinde yılda iki kez Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarına (SYDV) kaynak aktarılmaktadır (SYDGM, 2012:22-23).

- **Sağlık Yardımları:** Şartlı nakit transferleri kapsamında nüfusun en yoksul kesimindeki ailelere tedavi giderleri için destek sağlanmaktadır. 0-6 yaş arası çocukları düzenli sağlık kontrollerinin yapılması şartı ile doğrudan annelere ödeme yapılmaktadır. Anne adaylarına, yeşil kart sahibi olmayanlara, özürlü vatandaşlara yapılan sağlık yardımları Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Ayrıca gebe bayanlara düzenli kontrole gitmeleri ve doğumlarını hastanede gerçekleştirmeleri kaydıyla, Şartlı Sağlık Yardımıyla gebelik yardımları yapılmaktadır (<http://calismaekonomisi.org>, 2015).
- **İstihdam Projeleri:** Yapısal nitelikteki işsizlik sorununu çözmek için nitelikli işgücüne duyulan ihtiyaçtan dolayı İş ve İşçi Bulma Kurumu, İŞKUR ile yeniden yapılanarak, aktif ve pasif işgücü politikalarını etkin bir şekilde uygulayabilecek bir yapıya dönüştürülmüştür (İŞKUR, 2014). Ayrıca 2008 yılında genç ve kadınların istihdamına yönelik teşvik uygulamaları getirilmiştir. Bu uygulamalar 5763 sayılı İş Kanunu ile düzenlenmiştir. Bu düzenlemeye göre, 18 yaşından büyük ve 29 yaşından küçük erkekler ile üst yaş sınırı şartı olmayan 18 yaşından büyük kadınların bu maddenin yürürlük tarihinden önceki altı aylık dönemde prim ve hizmet belgelerinde kayıtlı sigortalılar kapsamında olmaması şartıyla, bu maddenin yürürlük tarihinden önceki bir yıllık dönemde işyerine ait prim ve hizmet belgelerinde belirtilen ortalama sigortalı sayısına ek olarak bu maddenin yürürlük tarihinden itibaren bir yıl içinde işe alınan ve fiilen çalıştırılanlar için prime esas kazanç alt sınırı üzerinden hesaplanan sigorta primine ait işveren hisseleri birinci yıl için %100'ü; ikinci yıl için %80'i; üçüncü yıl için %60'ı; dördüncü yıl için %40'ı ve beşinci yıl için %20'si İşsizlik Sigortası Fonundan karşılanacaktır (T.C. Resmi Gazete, md.20, 2014). Ayrıca 5763 sayılı İş Kanunu ile birlikte "özürlü ve eski hükümlü çalışma zorunluluğu" getirilmiştir. Bu kanunda yapılan değişiklikle, özürlü ve eski hükümlü çalışma zorunluluğu, hem kamu ve hem de özel işyerleri için konulmuştur. Ayrıca, terör mağduru çalışma durumu hem kamu ve hem de özel işyerleri için zorunluluktan çıkmıştır (T.C. Resmi Gazete, md.2).
- **Konut Projesi:** Türkiye'de yaşanan konut sorununun artarak devam etmesi nedeniyle Acil Eylem Planı uygulaması ile harekete geçerek, Ocak 2003'ten itibaren toplu konut ve kentsel dönüşüm uygulamalarına hız verilmiştir. TOKİ, piyasa koşullarında ödeme gücü olmayan vatandaşlara uygun koşullu mali kaynaklar sağlanması amacıyla; alt ve orta gelir gruplarına kredi desteği, uzun vadelerde düşük aylık taksitli konut projeleri ve bankaların toplu konut finansmanı alanına girmesini özendirme yönündeki çalışmalarını devam ettirmektedir (TOKİ, 2015). Yani, Başbakanlık Toplu Konut İdaresi gerçekleştirdiği bazı projelerle kaynak oluşturarak yoksulların oldukça düşük ve uygun bir rakamla ev sahibi olmalarını sağlamaya çalışmakta ve ilgili idare bir bakıma yoksullara kaynak aktarmaktadır.
- **Mikro kredi Uygulaması:** 2002 yılında Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı (KEDV) Türkiye'deki ilk mikro kredi kuruluşunu Maya adıyla kurmuştur. Maya, evinde, tezgâhında ya da dükkânında kendi işini yapan ya da bir iş kurmak isteyen dar gelirli kadınlara maddi destek vermeyi amaçlamaktadır (Gökyay, 2008:80). Mikro kredi uygulamaları Yoksulluğu Azaltma Projesi kapsamında başlatılmıştır (DPT, 2007:31).
- **Belediyelerin Sosyal Yardım Faaliyetleri:** Belediyeler yardıma muhtaç olan yaşlıların barınmasına yönelik huzurevi yapımı, yaşlılar için ücretsiz muayene ve ilaç yardımı, gıda, yakacak, belediye otobüslerinin ücretsiz veya indirimli hale getirilmesi gibi desteklerde bulunmaktadır. Çocuk ve gençler için 5393 sayılı Kanun'la birlikte büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 50.000'i geçen belediyelerin çocuklar için koruma evleri açması zorunlu olmuştur. Ayrıca özörlülere yönelik olarak da hizmetler sunulmaktadır. Yardıma muhtaç olan özörlülerin barınması için bakım ve rehabilitasyon merkezleri açmak; danışma ve rehberlik merkezleri açmak; ücretsiz muayene ve ilaç yardımı yapmak; ayni ve nakdi yardımlar sağlamak; belediye otobüslerinden ücretsiz veya indirimli yararlanmalarını sağlamak gibi hizmetler gerçekleştirilmektedir (Çiçek, 2012:98).

8. TÜRKİYE'DE 2006-2013 DÖNEMİ MİLLİ GELİR VE YOKSULLUK İLİŞKİSİ

TÜİK'in yaptığı çalışmalara bakıldığında, farklı yoksulluk kriterlerinden faydalandığı görülmektedir. Çalışmanın bu kısmında Türkiye'de GSYH'de meydana gelen değişimlerin yoksulluk üzerine etkisi incelenecektir. Gelire dayalı göreceli yoksulluk sınırlarına göre yoksul sayıları, yoksulluk oranı ve yoksulluk açığı, GSYH ve Gini katsayıları Tablo 3'te gösterilmektedir.

Tablo 3. Gelire Dayalı Göreli Yoksulluk Sınırlarına Göre Yoksul Sayıları, Yoksulluk Oranı ve Yoksulluk Açığı (2006-2013), GSYH ve Gini Katsayısı Rakamları

Yoksulluk Riski*	Yoksul Sınırı (TL)	Yoksul Sayısı (Bin Kişi)	Yoksulluk Oranı (%)	Yoksulluk Açığı**	GSYH***	Gini Katsayısı****
Yıllar						
2006	2.351	12.548	18,6	31,7	75.839	0,428
2007	3.041	11.163	16,3	26,4	84.317	0,406
2008	3.164	11.580	16,7	25,6	95.053	0,405
2009	3.522	12.097	17,1	28,0	95.255	0,415
2010	3.714	12.025	16,9	26,6	109.879	0,402
2011	4.069	11.670	16,1	26,3	129.771	0,404
2012	4.515	11.998	16,3	26,9	141.679	0,402
2013	5.007	11.137	15,0	26,0	156.728	0,400

Kaynak: TÜİK 2015, TCMB Veri Tabanı (EVDS)

*Yoksulluk riski %50 olarak alınmıştır.

** Yoksulluk açığı, yoksulluğun derecesi hakkında bilgi verir. Yoksulluk açığının 100'e yaklaşması, yoksulluğun derecesinin çok fazla olduğunu, küçülmesi ise yoksulluk risk derecelerinin daha az olduğunu ifade etmektedir. Yoksulluk açığı =((Yoksulluk sınırı-Yoksulların EFB medyan geliri)/Yoksulluk sınırı)*100 formülüne göre hesaplanmıştır.

***Milyon TL, GSYH cari fiyatlandırma sistemi, 2006-2013 yılları 1998 sabit fiyatıyla hesaplanmıştır.

****Gini katsayısı '0' ile '1' arasında değer alabilir. Gini katsayısının 0'a yaklaşması gelir dağılımında adaletin azaldığı, 1'e yaklaşması ise gelir dağılımı adaletsizliğinin arttığı anlamına gelmektedir.

Tablodaki veriler 2006-2013 dönemini kapsamakta ve bu dönemlerdeki yoksulluk verileri %50 yoksulluk riskine göre incelenmektedir. Tabloya bakıldığında %50 yoksulluk riskine göre 2006 yılında yoksulluk sınırı 2.351 TL; yoksul sayısı 12.548 bin kişi; yoksul oranı %18,6 ve yoksulluk açığı 31,7'dir. 2006 yılında GSYH ise 75.839 Milyon TL'dir. 2007 yılında gelindiğinde, yoksulluk sınırı bir önceki yıla göre artmış ve 3.041 TL olarak gerçekleşmiştir. Yoksul sayısı, yoksulluk oranı ve yoksulluk açığı da düşüş göstermiştir ve sırasıyla yoksul sayısı 11.163 bin kişi, yoksulluk oranı %16,3 ve yoksulluk açığı 26,4 olarak gerçekleşmiştir. 2006 yılına göre yoksulluk değerlerinde düşüş yaşanan 2007 yılında GSYH 84.317 Milyon TL'dir. 2007 yılında GSYH'deki artışla birlikte yoksulluğun azaldığı gözlenmiştir. 2008 yılında GSYH 95.053 Milyon TL'lik bir artışla bir önceki döneme göre daha fazla olduğu görülmektedir. 2008 yılında yoksulluk sınırı 3.164 TL; yoksul sayısı 11.580; yoksulluk oranı %16,7 ve yoksulluk açığı 25,6'dır. GSYH bir önceki döneme göre artış göstermesine rağmen yoksul sayısının ve yoksulluk oranının GSYH ile aynı yönde artmadığı, aksine düşüş gösterdiği gözlenmiştir. 2009 yılına bakıldığında ise, GSYH daha önceki dönemlere göre daha az bir artışla 95.255 Milyon TL olmuştur. 2009 yılında yoksulluk sınırı 3.522 TL; yoksul sayısı 12.097 bin kişi, yoksulluk oranı %17,1; yoksulluk açığı ise 28,0'dır. Özellikle 2008 ve 2009 yılında yoksulluğun arttığı gözlenmektedir. 2008 yılında meydana gelen küresel kriz Türkiye ekonomisini de olumsuz yönde etkilemiştir. Birçok kuruluş işçi çıkarma yoluna gitmiştir. Dolayısıyla 2008 ve 2009 yıllarındaki yoksulluk verilerine bakıldığında, yoksulluk önceki döneme göre artış göstermiştir. Ayrıca 2008 ve 2009 yıllarında GSYH oranı da yükseliş göstermiştir ve 2010 yılı itibariyle 2011, 2012 ve 2013 yıllarında GSYH artan bir seyir halindedir. 2006-2013 yılları arasında GSYH ile birlikte bireylerin yoksulluk sınırlarında da bir artış gözlemlenmiştir. Ancak 2010 yılından itibaren yoksulluk verilerinde etkili bir değişim kaydedilememiştir. Bu sonuç, Türkiye'de GSYH artış gösterse de yoksulluğun çok fazla azalmadığını göstermektedir. Bunun en önemli nedenlerinden birisi, gelir dağılımındaki adaletsizliğin oldukça yüksek olmasıdır. Gelir dağılımı eşitsizliğini ölçen bir araç olan Gini katsayısı ise 2006 yılında 0,428; 2007 yılında 0,406; 2008 yılında 0,405; 2009 yılında 0,415; 2010 yılında 0,402; 2011'de 0,404; 2012'de 0,402 ve 2013 yılında ise 0,400 olarak hesaplanmıştır. Türkiye'de gelir dağılımı eşitsizliği 2006 yılı ile kıyaslandığında Gini oranının azaldığı ve dolayısıyla gelir dağılımı eşitsizliğinin de azaldığı gözlenmektedir. Ancak nüfus artışı, çalışma yaşındaki nüfusun arttığı fakat iş imkânlarının yeterli olmaması gibi birçok nedenden dolayı gelir dağılımı eşitsizliği ülkemiz için geçerliliğini korumaktadır.

9. SONUÇ

İnsanlık tarihi kadar eski bir sorun olan yoksulluk, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde kendini farklı şekillerde gösterdiği gibi, yoksulluğun temelindeki nedenler ve boyutları da değişiklik göstermektedir. Yoksulluğa neden olan faktörler, hem makro düzeyde ülkelerin yaşadığı sorunlar hem de mikro düzeyde bireylerin yaşam koşullarıyla yakından ilişkilidir.

Yoksulluk, küresel bir sorun haline dönüştüğünden dolayı sadece az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin değil, gelişmiş ülkelerin de çözüm bulması gereken bir konu halindedir. Nitekim dünyada yoksulluğun profili incelendiğinde, ülkeler arasındaki eşitsizliğin boyutları göze çarpmaktadır. Yoksul ülkelerin zengin ülkelere daha yavaş büyümesi de gelir uçurumunu artırmaktadır. Yoksulluk sorunu 1990'lı yıllardan itibaren uluslararası kuruluşların gündemine otururken, Türkiye'de de bu konu giderek önem kazanmaya başlamıştır. Ayrıca Türkiye'deki yoksulluk sorununun çözümüne yönelik başlatılan çalışmalar da, 2000'li yılların hemen sonrasında gerçekleştirilmiştir. Yaşanan krizler, hanehalkının yapısı, fertlerin işteki durumu gibi ülkemizde yoksulluk profiline etki eden birçok faktör bulunmaktadır. Fakat Türkiye'de yoksulluk oranları genel olarak değerlendirildiğinde, kent ve kırsal ayrımında oldukça farklı bir görünüm sergilediği ve Türkiye'de yoksulluğun kente göre kırsal daha ciddi boyutlarda yaşandığı görülmektedir. 2002 yılından günümüze kadar yoksulluk Türkiye'de, kent ve kırsal düşüş göstermiştir. Ancak bu düşüşe rağmen Türkiye'de yoksulluk oranının oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra, Türkiye'de milli gelir yoksulluk ilişkisinin aynı yönde olmadığı hatta GSYH'de yükseliş olduğu dönemler de yoksulluk rakamlarının tamamının iyileşmediği görülmektedir. Bunun en önemli nedeni olarak ise gelir dağılımı adaletsizliği gösterilmektedir.

Yoksullukla mücadele konusunda Dünyada ve Türkiye'de birbirinden farklılık gösteren politikaların uygulanması, yeni düzenlemeler getirilmesi, birden fazla kurum ve kuruluşun bir araya gelerek projeler ortaya koyması gibi tedbirlerle yoksulluğun önüne geçilmeye çalışılmıştır. Uluslararası alanda, özellikle Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler yoksullukla mücadele konusunda ağırlık veren kurumlardır. Dünya Bankası, IMF gibi kurumlar yoksullukla mücadeleyi daha çok parasal gelir açısından tanımlarken, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nda sağlık, özgürlük, kendine güven, saygınlık gibi insani gelişme konularına da önem verilmektedir. Dünyada yoksullukla mücadele politikalarına bakıldığında, özellikle az gelişmiş ülkelerde yoksul ailelerin yaşamları ciddi oranda iyileşmiş, sağlık hizmetleri ve eğitime dayalı şartlar getirildiği, çocuk ölümleri, bulaşıcı hastalıklar ve insani haklar konularına ağırlık verildiği görülmektedir. Ancak tüm bu gelişmelerin yanı sıra, Dünyadaki yoksulluk oranları gelişmiş ve az gelişmiş ülkelerin arasındaki farkın çok fazla olduğunu gözler önüne sermektedir.

Türkiye'de de yoksulluk sorununa karşı, makro ve mikro kapsamda birtakım politikalar geliştirilmiştir. Devletin düzenlediği sosyal güvenlik önlemleri ve yasaları ile korunması, kimsesiz, yoksul durumdaki fertlerin sosyal olarak korunma altına alınması, ücretsiz eğitim, sağlık hizmetleri, barınma, gıda, aynı ve nakdi yardımlar, vakıflara mikro kredi uygulamaları, sivil toplum kuruluşları ve kamu hizmetleriyle de her vatandaşın hizmetlere erişimi sağlanmaya çalışılmaktadır. Özellikle 2000 yılı sonrasında SYDV tarafından aktarılan fonlar, 2000 yılı öncesiyle karşılaştırıldığında ciddi oranda bir artış gözlenmektedir. Kadınların istihdama katılabilmesi için verilen mikro krediler, tarım kesimine yönelik uygulamaların dünya piyasalarıyla uyumlaştırılması, gençlere yönelik meslek edinme kurslarının açılması, eğitim ve sağlık harcamalarının özellikle 2000 yılı sonrasında ciddi artış göstermesi, engelli vatandaşlara yönelik getirilen yasalar ve bu vatandaşlarımızın istihdam, eğitim gibi alanlara dâhil edilmesi çalışmalarına ağırlık verilmesi, yaşlı ve kimsesizlere yönelik bakım evlerinin artırılması, yaşlı bakımına yönelik eğitimler verilmesi gibi uygulamalar 2000 yılı sonrasında yoksullukla mücadelede bireyin sosyal hayata ve istihdama aktif olarak katılımını ve toplumla kaynaşmasını sağlamaya yönelik, yoksulların refah düzeyini yükselten yenilikçi uygulamalar getirilmiştir.

Bu uygulamalar Türkiye'de son dönemlerde oldukça yaygınlaşmıştır fakat yoksullukla mücadele konusunda alınan tedbirlere rağmen, Türkiye'de yaşayan yoksul oranı oldukça fazladır. Ayrıca Türkiye'de yoksullukla mücadele konusunda kapsamlı, bütüncül ve sistemli bir çalışma mevcut değildir. Yoksulluk sorununa ilişkin teknik bir eksiklik de, Türkiye'de yoksulluğun yapısı, derinliği ve yaygınlığı konusunda yeterli verinin mevcut olmamasıdır. Bu durum yoksullukla ilgili sağlıklı karşılaştırmaların ve analizlerin yapılmasını engellemektedir. Ancak, bütüncül, kapsamlı ve yapısal çözümlerin ortaya çıkarılması, yoksulluk sorununun tüm boyutlarıyla ele alınmasını gerektirmektedir. Yoksulluk sorununa yönelik gerekli altyapıya sahip bir kamu kuruluşu, sağlıklı ve düzenli olarak araştırmalar yapmalı ve söz konusu soruna yönelik uygulama getirerek politika oluşturuculara sağlıklı veriler sunmalıdır. Yoksulluk konusunda tutarlı verileri düzenli olarak yayınlaması, kamu kuruluşlarının bütüncül bir yaklaşımla koordinasyon içinde çalışması gerekmektedir. Yoksullukla mücadelede uygulanan politikalar giderek daha kapsamlı ve geçmişe göre daha etkin durumdadır. Bu konuda da bu politikaların artması, bu konu için ayrılan kamu kaynaklarının artırılması gerekmektedir. Bu çerçevede bu tür politikaların artması olumlu bir gelişme oluşturmaktadır ancak bu politikaların ve etkinliğinin artması bu konu için ayrılan kamu kaynaklarının artırılmasına bağlıdır. Bu da Türkiye'nin istikrarlı ekonomik büyümesinin sağlanması ve devam ettirilmesiyle gerçekleşmektedir.

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, Ö. ve Karagül, M. (2007). “Küreselleşme; Uluslararası Örgütler ve Yoksulluk”, IV. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, Çanakkale, 195-210.
- Adaman, F. ve Keyder, Ç. (2007). “Türkiye’nin Büyük Kentlerinin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşayan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma”, TES-İŞ Dergisi, Haziran, 83-87.
- Altay, A. (2005). “Yoksulluk Sadece Devletin Sorunu mu? Kamu Harcamaları Açısından Bir Değerlendirme”, SosyoEkonomi, 2(2), 156-178.
- Arpacıoğlu, Ö. ve Yıldırım, M. (2011). “Dünya’da ve Türkiye’de Yoksulluğun Analizi”, Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 4(2), 60-76.
- Bölükbaşı, B. (2008). Türkiye’de Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Cömertler, N. (2015). Türkiye’de İşgücü Piyasasının Yapısı, Yoksulluk Ve Ekonomik Büyüme, www.ekonomikyaklasim.org/eykongre2011/?download=30.pdf, (Erişim Tarihi: 25 Mart 2015).
- Çalışkan, Ş. (2007). “Eğitim-İşsizlik-Yoksulluk İlişkisi”, SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 13, 284-308.
- Çiçek, E. (2012). Türkiye’de Belediyelerin Sosyal Hizmet ve Sosyal Politikaları: “Batı Akdeniz Örneği”, Ankara: Korza Yayıncılık.
- DPT (2001). Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara, DPT Yayınları.
- DPT (2001). Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyon Raporu, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara.
- DPT (2007). Gelir Dağılımı ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007/2013, Yayın no: DPT: 2742-ÖİK:691, Ankara.
- Ekonomik ve Sosyal Kalkınma, <http://www.unicankara.org.tr/today/3.html#3b>, (Erişim Tarihi: 14 Kasım 2014).
- Erdoğan, G. (2002). “Dünya’da ve Türkiye’de Yoksulluk Ölçümleri”, Ekonomik Yaklaşım Dergisi, 14(49), 174-181.
- Gökyay, Ç. (2008). Türkiye’de Mikro Kredi Uygulamaları Ve İstihdama Yansımaları, Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Adana.
- Gül, H. (2008). “Türkiye’nin Eğitim Sorunları, AKP’nin Eğitime Bakışı ve Çözüm Önerileri”, Toplum ve Demokrasi Dergisi, 2(4), 181-196.
- Haziran_2012_sosyal_yardim_istatistikleri_bulteni.pdf, sf.28,29, (Erişim Tarihi: 3 Ocak 2014).
http://calismaekonomisi.org/images/haziran_2012_sosyal_yardim_istatistikleri_bulteni.pdf. (Erişim Tarihi: 12 Mart 2015).
- <http://www.iskanunu.com/genelgeler/162-ozurlu-sigortalilarin-istihdamina-iliskin-isveren-hissesi-prim-tesviki>, (Erişim Tarihi: 12 Aralık 2014).
- İŞKUR, <http://www.iskur.gov.tr/tr-tr/isarayan/aktifisgucuprogramlari.aspx>, (Erişim Tarihi: 13 Kasım 2014).
- Kaygalak, S. (2001). “Yeni Kentsel Yoksulluk, Göç ve Yoksulluğun Mekânsal Yoğunlaşması: Mersin/Demirtaş Mahallesi Örneği”, Praksis, 2, 124-172.
- Mehmetbilgeozakcaoglu.blogcu.com/turkiye-de-ve-dunya-da-yoksullula-mucadele-politika/6125047, (Erişim Tarihi: 19 Ekim 2014).
- OECD (2003). World Health Organization DAC Guidelines and Reference Series, “Poverty and Health”.
- Oktik, N. (2008). Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları, İzmir: Yakın Kitabevi.
- Okurkan Bursal, M. (2010). Yoksullukla Mücadelede Dünya Bankası’nın Değişen Rolü, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

- Öztürk, N. (2002). “IMF’nin Değişen Rolü ve Gelişmekte olan Ülke Ekonomilerine Etkileri”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 57(4), 96-125.
- Sarı Gerşil, G. ve Yeşilyurt, H. (2014). “Küreselleşme Sürecinde Yoksulluk: Türkiye’de ve Dünyadaki Perspektifi”, International Conference on Eurasian Economies, Makedonya, 1-9.
- SYDGM (2012). Sosyal Yardım İstatistikleri Bülteni, Ankara: Araştırma-Geliştirme ve Tanıtım Dairesi Başkanlığı.
- Şenses, F. (2009). Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk, İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2014), Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Tarihçe, <http://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/hakkimizda/sosyal-yardimlasma-ve-dayanismayi-tesvik-fonu/syddf-tarihce>, (Erişim Tarihi: 27 Şubat 2015).
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2014). Aile Yardımları, <http://www.sosyalyardimlar.gov.tr/sosyal-yardim-programlarimiz/aile-yardimlari>, (Erişim Tarihi: 27 Şubat 2015).
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2014). Eğitim Yardımları, <http://www.sosyalyardimlar.gov.tr/sosyal-yardim-programlarimiz/egitim-yardimlari>, (Erişim Tarihi: 27 Şubat 2015).
- T.C. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı (2009). Kentsel Yoksulluk, Göç ve Sosyal Politikalar Komisyonu Raporu, Kentleşme Şurası, Ankara.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı (2014). OECD Daimi Temsilciliği, <http://oecd.pr.mfa.gov.tr/ShowInfoNotes.aspx?ID=215467>, (Erişim Tarihi: 16 Mart 2014).
- T.C. Resmi Gazete (2008). İş Kanunu Ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/05/20080526-5.htm>, (Erişim Tarihi: 15 Aralık 2014).
- Taş, H.Y. ve ÖZCAN, S. (2012). “Türkiye’de ve Dünya’da Yoksulluk Üzerine Bir Araştırma”, International Conference On Eurasian Economies, 423-430.
- TCMB Veri Tabanı (EVDS) (2015). evds.tcmb.gov.tr, (Erişim Tarihi: 15 Ekim 2015).
- Tireli, M. (2009). Küreselleşme ve Yoksulluk: Birleşmiş Milletler (UNDP) ve Dünya Bankası Göstergeleri Işığında Bir Analiz, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara.
- TOKİ, <https://www.toki.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 10 Şubat 2015).
- Topgül, S. (2013). “Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksulluğun Kadınlaşması”, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 14(1), 277-296.
- TÜİK (2008). Tüketim Harcamaları, Yoksulluk ve Gelir Dağılımı, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara.
- TÜİK (2014). <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16204>, (Erişim Tarihi: 14 Ekim 2015).
- TÜİK (2015). www.tuik.gov.tr, (Erişim Tarihi: 11 Kasım 2015).
- Uluslararası Para Fonu (2009). <https://www.imf.org/external/country/tur/rr/pdf/intro.pdf>, (Erişim Tarihi: 13 Nisan 2014).
- Uzun, A.M. (2003). “Yoksulluk Olgusu ve Dünya Bankası”, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 4(2), 155-174.
- Worldbank, 2014/2015: Global Monitoring Report:19.
- Yıldırım, A., Doğan, C. ve Topcuoğlu, A., “Türkiye’de 1980 - 2010 Yılları Arasında Uygulanan Yoksullukla Mücadele Politikalarının Etkinliği Üzerine Bir Analiz”, Ekonomik Yaklaşım Kongresi, Ankara, Gazi Üniversitesi İktisat Bölümü, 1-20.
- Yüce, M. ve Özbek, M.F. (2010). “Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde Sosyo-Ekonomik Boyutlarıyla Yoksulluk Olgusu Üzerine Bir Değerlendirme”, Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, 10, 1-23.